

DRAGOMIR MILENKOVIĆ
Nova balkanska muzika

HAZARI:
RETROSPEKTIVA
1991-2020

Dragomir Milenković

HAZARI – POGLED UNAZAD

Krajem osamdesetih sam sebi postavio pitanje: *Ko sam ja kao umetnik i da li sam pronašao svoj put?* Odavno sam bio pritisnut činjenicom da godinama odrađujem posao muzičara, prateći razne izvođače i svirajući kompozicije koje su napisali drugi. Neizbežno je bilo i pitanje: *Šta sam ja stvorio u muzici i šta ostavljam kao doprinos kulturi društva kome pripadam?* Najveća ljubav mi je bila džez muzika, ali odavno tu nešto nije bilo u saglasju sa mnom, kao Balkancem, i sa mojim razmišljanjima. Zašto bih ja radio ono što su velikani džeza u Americi uradili i izgradili? U toj izgradnji sam ja bio zanemarujući višak. Osim toga, oduvek sam bio sklon inovacijama, otvaranju novih vrata, veoma nadahnut onim što su radili Majls Devis, *Weather Report*, Čik Koriya, Herbi Henkok, kao i ostala avangarda koja je u Americi stvarala novu epohu džez umetnosti, te onim što je popularisala nemačka izdavačka kuća ECM kao najiskrenije džez i ambijentalno stvaralaštvo.

Ideja je došla jedne noći... Dok sam se vozio autobusom, prolazeći pored Vrnjačke Banje, vozač je u tri sata *razbio* noćnu tišinu puštajući Jordana Nikolića sa pesmom „Oj, devojko, dušo moja” u ritmu 7/8. Imao sam osećaj kao da primam transfuziju. To je bila energija koja je dremala duboko u meni i čekala da jednog dana izbije. Pa, i moji preci po jednom dedi došli su sa Kosova...

Te zimske noći sam rešio da stvaram svoju muziku uz pomoć onog što sam znao iz oblasti džeza, pop, klasične muzike i tradicionalnog nasleđa Balkana. Došavši u Niš, gde sam tada živio, krećem sa eksperimentima. U početku je bilo lutanja u tome i dosta škarta. Morao sam da se oslobodim bibap i bluz izraza kojim sam bio programiran tokom godina, jer to nije imalo veze sa Balkanom. U tome su mi pomogli svetogorski monah Dionisije, koga sam na Trećem programu Radio Beograda čuo kako peva vizantijski makam, kao i

Prva postava Hazara, Niš, 1991. Goran Đorđević Sole (udaraljke), Dragomir Milenković (kompozitor i gitara), Zoran Talević (bas), Goran Ilić (el. gitara) i Josip Hartl Joško (bubnjevi)

Pavle Aksentijević, koji je iznenada banuo u muzičku javnost sa svojim albumom „Muzika stare Srbije“. Kada je u pitanju harmonija, takođe sam se trudio da što više zanemarim standardne džez akorde, oslanjajući se na Stevana Mokranjca, iransku muziku na santuru i grčku upotrebu kanuna, budući da sam gitarista i radim sa žicama. U svemu mi je, naravno, pomoglo veliko iskustvo sa tradicionalnom muzikom Balkana... Napravio sam potpuni zaokret u dotadašnjoj pop-rok i džez muzici Srbije.

Jednoga dana sam neke snimke pustio kolegi, poznatom niškom bubnjaru Josipu Hartlu – Jošku, koji je odmah predložio da se to svira i uživo, sa sastavom, za šta nisam verovao da je izvodljivo, jer je materijal bio vrlo zahtevan i tražio ozbiljan rad. Nešto kasnije su se okolnosti ipak podesile – napravili smo trio u koji sam pozvao basistu Zorana Talevića. Svirali smo u početku u niškom „Rok klubu“, u centru grada, gde nam je utočište za eksperimente pružio Zoran Radosavljević – Čupa, nekadašnji basista Galije, koji je bio urednik muzičkih događanja u klubu. Jugoslavija se raspadala, poslovi u muzici su propadali jer su krenula ratovanja... Doneli smo odluku o otmenom propadanju, tako što ćemo konačno svirati nešto što poslovno ne obećava ništa, ali ćemo zadovoljiti sebe i pustiti mašti na volju, pokušavajući da pobegnemo od sve gore atmosfere u društvu. U sastav su ubrzo ušli gitarista Goran Ilić i perkusionista Goran Đorđević – Sole, a sinti za gitaru koji mi je nešto ranije stigao iz Engleske, dao je poseban, psihodelični zvuk, podstičući našu maštu.

Imali smo sve više kompozicija koje su zbunjivale i čudile publiku nenaviknutu na radikalni idejni zaokret, zapravo na nešto potpuno novo, što do tada niko nije svirao, što se nije moglo svrstati ni u jedan standardni muzički pravac. Pod utiskom knjige Milorada Pavića, predložio sam da se sastav nazove Etno-pop zajednica *Hazari*, što se kasnije svelo samo na *Hazari*. Odmah sam pozvao Pavića i na njegovu radost ga obavestio da nam je postao kum. Počeli su i prvi koncerti i došlo je do snimanja prvog albuma „Čuvari Istine“ u Beogradu, u

Postava Hazara iz 1999. godine: Mihajlo Dimitrijević (bas), Damir Savković (violina), Teuta Aslani (vokal i flauta), Predrag Pavlović Peđa (perkusije) i D. Milenković (kompozitor i gitara).

studiju gde je snimatelj i producent bio gitarista Duda Bezuha. Prvi koncert u Beogradu je, zahvaljujući Vladi Peaku, organizovan u KST-u, a ubrzo nam Milorad Stojaković – Dača organizuje koncert u Beogradskom SKC-u. Ušli smo i u TV emisije, međunarodne festivale, ali je sastav pretrpeo odlazak dvojice članova.

Jedino rešenje za mene je bilo da pređem u Beograd, tu nastavim svoj rad i nađem nove članove. Napravljena je niško-beogradska postava, u koju su ušli bubnjar Igor Malešević i gitarista Aleksandar Dobrijević. Igora je nešto kasnije zamenio bubnjar Dejan Momčilović, ali za kratko, jer je i njega zamenio Milorad Milošević – Piroćanac iz Niša, dok perkusionistu zamenjuje Milan Brković iz beogradskog sastava The New Age Band. Sticajem okolnosti dolazi do promene zvuka i koncepcije. Umesto gitariste ulazi violinista Nikola Aleksandrov, koga zamenjuje violinistkinja Manja Ristić. Na drugom albumu „Balkan asimetrija“ gostuje pevačica Katarina Kačunković, te se sastav konačno opredeljuje za elektro-akustiku, dobija flautistkinju i vokal Teutu Aslani, a nešto kasnije i violinistu Damira Savkovića.

Na albumu „Knjiga proroka Enoha“ učestvuje violinista Filip Krumes koji nastavlja kao stalni član sastava, takođe i basista Dejan Pavlović. Početkom 2000. godine, bas gitaru svira Mihajlo Dimitrijević, perkusije Predrag Pavlović, te konačno u sastav ulazi, i najduže ostaje, perkusionista Goran Petrović – Uške iz Niša, a flautu svira Ivana Đorđević, koja je tada upravo završavala Fakultet muzičke umetnosti u Beogradu. Posle nastupa sa Kornelijem – Batom Kovačem na „Nišvillu“ 2010. godine, *Hazari* su prestali sa radom.

Hazari su od nastanka imali problem svrstavanja u određeni pravac. Neki su nas svrstali u etno-džez sastave, drugi pod world music odrednicu, a kako je vreme odmicalo, počelo se govoriti o našoj muzici kao zasebnom pravcu. Meni je posebno bila zanimljiva opaska Bate Kovača, koji je naše muziciranje doživeo kao *psihodelični folklor*.

Dragomir Milenković

Postava Hazara iz 2000. godine: Teuta Aslani (vokal i flauta), Dragomir Milenković (kompozitor i gitara), Dejan Pavlović (bas), Filip Krumes (violina), Goran Milošević (perkusije). Postava u vreme snimanja albuma „Knjiga proroka Enoha”.

HAZARI : ČUVARI ISTINE

Razgovor sa Dragomirom Milenkovićem

Početkom devedesetih godina bio sam u blagoj ekstazi, jer je počeo moj novi umetnički život. Osećao sam se bolje nego ikada do tada, prepun energije, jer sam konačno **//** pronašao sebe kao muzičara. Doživeo sam neku vrstu preporoda. Prvi put sam mogao da „stojim“ iza onoga šta sviram, a da ne strepim od toga da će neko doći sa strane i reći da vrtim ono što je davno urađeno. Počeo sam da radim nešto što ranije nisam radio, otvarale su se beskrajne mogućnosti, razvijala se čitava jedna nova scena ili novi talas koji sam zvao Nova balkanska muzika. Bilo je to nešto potpuno drugačije od sveta spolja, odnosno realnosti koja nas je okruživala — rata i nemaštine“, rekao je svojevremeno Dragomir Milenković—Joga, kompozitor, gitarista i spiritus movens sastava Hazari.

Jedan od predvodnika pomenutog novog talasa bio je sastav Hazari (ili „kulturalna zajednica“ Hazari, kako je pisalo u njihovom prvom promotivnom materijalu), osnovan 1991. godine u Nišu sa ciljem „izgradnje sopstvenog muzičkog izraza, pretežno zasnovanog na narodnim stvaralaštvima sa prostora Balkana i sa idejom stvaranja originalne kulture putem primene znanja iz oblasti folklora, jazza, ozbiljne i pop muzike“.

Organizator aktivnosti i autor svih kompozicija koje čine program Hazara, Dragomir Milenković (Trogir, 1954), gitaru je počeo da svira kao veoma mlad, što mu je kasnije postalo profesionalno opredeljenje. Na njegov konačni način izražavanja, kako sam ističe, najviše je uticalo „pevanje pravoslavnog monaha oca Dionisija Hilandarca, pagansko nasleđe, stara muzika sa vizantijskog prostora kao i ciganski melos južne Srbije“. Svakako da su se ovi uticaji odrazili i na ukupni umetnički izraz Hazara. U svojim kompozicijama Milenković često koristi ritmičke, melodijske i harmonijske obrasce za koje smatra da su zapostavljeni u sadašnjim

Dragomir Milenković (kompozitor i gitara), Goran Petrović Uške (perkusije) i Ivana Đorđević (flauta i vokal), Petrovac Jazz Festival, 2008.

muzičkim zbivanjima i da njihov nedostatak znatno osiromašuje muzičku umetnost današnje scene sveta. Po njegovom uverenju ukupna planetarna kultura na kraju 20. veka je suviše opterećena i zasićena lokalnim folklorom američkih crnaca, neopravdano nametnutim kao univerzalna umetnost čovečanstva.

„U vreme nastanka Hazara već sam bio prilično okrenut ka orijentalnim kulturama koje traju hiljadama godina. Ono što je mene duboko zanimalo u Srbiji je bilo tabu. Toje znatno uticalo na moj stvaralački rad, a kod poznatog jermenskog ezoteriste Gurdijeva sam prepoznao isti pogled na umetnost. Evropsko–američka muzička umetnost je izuzetno razvijena, prebogata u određenom vidu, ali sa druge strane uskraćena za nešto praiskonsko što postoji na Istoku, gde je muzika shvaćena kao obred. Taj šamanski i mistični pristup muzici je ono što je mene privlačilo, posle mnogih faza kroz koje sam prolazio. Drugim rečima, muzika na Istoku je sredstvo, a ne cilj. Ispod igre zvuka se nalazi nešto još temeljnije i osnovnije–muzika je način da se postigne ekstaza, muzikom se uranja u najdublje biće. Na Zapadu je muzika uglavnom zabava, društveni ritual, industrija, politika, i što je meni posebno uočljivo, sistem izolacije od drugačijeg sveta, koji kao da ne postoji. Zapad beži od svojih korena, ali sve bezuspešnije. U istoriji umetnosti duha i nauke, koju pišu zapadnjaci, sve se dešava na Zapadu. Pod klasičnom muzikom sveta se podrazumeva evropska tradicija, iako postoje klasične muzike Indije, Kine, Turske, Arapa, pa sve do Grčke, sa mikrotonskim skalama“, navodi Milenković.

Sa ovom spoznajom i pod ovim utiskom, početkom 1990-ih godina, Milenković je shvatio da je neophodno da uradi potpuni zaokret u svom stvaralaštvu i posveti se prostoru gde živi. Do te odluke, prošao je dosta u svom umetničkom radu. Kao mlad svirao je rock muziku, klasičnu gitaru i jazz, takođe i narodnu muziku (u orkestrima Vaske Ilijev, Staniše Stošića i dueta Selimova–Želčevski).

„S obzirom na to da sam i dalje duboko bio u jazz muzici, logično je bilo da napravim sintezu jazza i folklora Balkana. Pri tom, imao sam dosta iskustva sa narodnom muzikom koja mi je bila prilično poznata i bliska. Dakle, počeo sam da radim muziku koja je ličila na ovdašnji folklor sa principima jazza i onim što jazz podrazumeva, a to je sloboda izražavanja sa naglašenom improvizacijom“, ističe Milenković.

Period aktivnosti sastava Hazari u Nišu (1991—1996), pored velikog entuzijazma svih članova sastava i solidne koncertne aktivnosti, obeležio je i objavljivanje prvog albuma „Čuvari Istine“ (KPGT Niš, 1993). Bilo je to tipično New Age izdanje, prepoznatljivo za Zapad, ali veoma neprimereno za Srbiju, koja je bila u ratu i izolaciji u odnosu na ostatak sveta. Tekst na omotu je odstupao od ustaljene ideološke prakse u Srbiji: Kulturna zajednica Hazari svojim muzičkim izražavanjem odslikava složenost balkanskih prostora, te njegove povezanosti sa indo—iranskim korenom. Balkan kakav jeste, kao razmeđe azijske i evropske kulture predstavlja idejno polazište našeg muzičkog delovanja. Zvučni izraz harmonije Hazari nude kao utočište i rešenje sukoba plemenskih svesti na zemaljskom planu.

Na prvim koncertima, Hazari su naišli pre svega na dobar prijem, ali je bilo i ljudi od kojih je dolazila žestoka kritika, naročito od strane jazz muzičara, koji su smatrali da su prodali ili izdali jazz, da je to što ovaj sastav predstavlja skandalozno, jer su se usudili da spajaju jazz kao američki kulturni proizvod sa balkanskom narodnom muzikom.

Nisam se na to osvrtao, jer većina ovih kritičara jesu bili dobri muzičari ali u stvaralačkom smislu ništa novo nisu pružili, ističe Milenković.

I dok je prvi period rada sastava obeležio Milenkovićevo interesovanje za New Age i spiritualnu muziku, gde su folklorni elementi bili odmereno zastupljeni, period njegovog rada u poslednjih desetak godina (1996. godine, Milenković se nastanio u Beogradu, i od tada se aktivnosti Hazara vezuju za prestonicu) obeležio je značajniju upotrebu etničkih motiva.

Milenković ističe da već duže nastoji da stvara novu narodnu muziku. Sa njegovim opusom u ovom pravcu, javnost se upoznala 2002. godine preko albuma „Svetlucanje kroz san“.

„Suštinski postupak rada u mom stvaralaštvu je holografski, što znači spajanje vremena i prostora u celinu. Ja ne vidim sebe kao čuvara tradicije, već kao istraživača novih mogućnosti uz primenu elemenata tradicionalne baštine, budući da sam ipak kompozitor i muzičar sadašnjeg vremena. Kada je u pitanju narodna muzika Srbije, posebno me interesuje zvuk Kosova, odakle potiče deo moje familije. U tom raspoloženju su nastale kompozicije „Slađanu majka korila“, „Igumanija Zlata“, „Očišćenje“, „Povratak u zavičaj“ i druge kao neka vrsta razgovora sa svojim precima. Toje ono što je meni najbliže“.

Milenković smatra da postoji mogućnost da tradicionalna muzika nastavi sa svojim postojanjem na ovim prostorima. Pod tim podrazumevam da se kompozitori u Srbiji opredele za stvaranje onakve muzike kakva je stvarana do pre pedeset ili šezdeset godina. „To znači da ne bi više izvodili već postojeća muzička dela nego da nastavimo da radimo u tom duhu. Ja već radim na tome. Dosta kompozicija sam uradio u tradicionalnoj formi. Hteo sam da tako proverim sebe jer smatram velikim ispitom napraviti narodnu muziku onako kako je neki moj kolega pre jednog veka radio. Dakle, nadam se da postoje emotivna ispunjenja i nadahnuća koja će i danas napraviti narodnu muziku kao nekada“, ističe Milenković.

Poslednje dve decenije, Milenković se posvećuje i solo projektima. Album „Gajde“ iz 2006. godine donosi sasvim drugačije tretiranje folklor — elektrofolk.

Od 2014. godine, Milenković objavljuje za izdavačku kuću WMAS Records koja je u sastavu World Music asocijacije Srbije. Uz finansijsku podršku Organizacije muzičkih autora Srbije (SOKOJ), uključujući i ovaj kompilacijski album, za WMAS Records je objavio šest albuma.

Oliver Đorđević

Kornelije Bata Kovač i Dragomir Milenković, Nišvil 2010.

Diskografija *Hazara* i Dragomira Milenkovića (solo projekti) 1993-2021.

- „Čuvari istine“, MC, 1993. KPGT; CD, MD Studio, 1996.
„Balkan asimetrija“, CD, samizdat, 1998.
„Knjiga proroka Enoha“, CD, samizdat, 2000.
„Svetlucanje kroz san“, CD, samizdat, 2002; reizdanje, PGP RTS, 2008.
„Naissus XXI vek“, CD, Nišvil, 2004.
„Gajde“, CD, Art Press, 2007.
„Itinerarium Romanum Serbiae“ (album 17 rimskih careva), DVD enciklopedija, Tipon doo.
„Bogumili“, CD, WMAS Records, 2013.
„Vizionarenje“, CD, WMAS Records, 2016.
„Trogir“, CD, WMAS Records, 2017.
„Dragomir Milenković - VST džez trio, CD, WMAS Records, 2019.
„Beogradske priče“, CD, WMAS Records, 2020.
„Dragomir Milenković: nova balkanska muzika (Retrospektiva-Hazari 1991-2020)“, CD sa bukletom, WMAS Records, 2021.
Neobjavljeni albumi: „Svita za Nikolu Teslu“, „Efes“, „Koridor 10“, „Gi ga gu projekat“...

Posebno se zahvaljujem na poverenju, podršci i saradnji svih ovih godina članovima prve postave kao i ostalim muzičarima koji su predstavljali *Hazare*, Ivanu Blagojeviću (direktoru Nišvil džez festivala), Oliveru Đorđeviću (WMAS), Vladi Pejaku, Miloradu Stojakoviću Dači, Petru Janjatoviću, Branimiru Lokneru, Slađani Ristić, Radomanu Kanjevcu (uredniku RBG 2), Ministarstvu kulture Republike Srbije i ustanovama za kulturu Grada Niša i Beograda. Velika zahvalnost Organizaciji muzičkih autora Srbije (SOKOJ) za višegodišnju finansijsku podršku i Udruženju kompozitora Srbije koji mi je dodelio status samostalnog umetnika.

Dragomir Milenković

Wmas
records

Dragomir Milenković : Nova balkanska muzika

Hazari : Retrospektiva 1991-2020

1. Čuvari istine 8:10

Sa albuma „Čuvari istine“, 1993. Zoran Talević: bas gitara; Josip Hartl Joško: bubanj; Goran Đorđević Sole: udaraljke; Dragomir Milenković: kompozitor, gitara, remastering i elektronska dorada (2021); Aražman: „Hazari“.

2. Povratak u zavičaj 5:10

Neobjavljena kompozicija iz 1993. godine. Damir Savković: violina; D. Milenković: kompozitor, gitara, remastering i elektronska dorada (2021); Aražman: „Hazari“.

3. Naše detinjstvo 2:37

Sa albuma „Balkan asimetrija“, 1998. Katarina Kačunković: vokal; D. Milenković: kompozitor, aranžmani, remastering i el. dorada (2021).

4. Venera 5:38

Sa albuma „Balkan asimetrija“, 1998. Damir Savković: violina; D. Milenković: kompozitor, aranžmani, gitara, remastering i el. dorada (2021).

5. Leteći čilim 5:55

Sa albuma „Knjiga proroka Enoha“ 2000. Filip Krumes: violina; Teuta Aslani: flauta; D. Milenković: kompozitor, aranžmani, gitara, remastering i elektronska dorada (2021).

6. Vesela devetka 4:14

Sa albuma „Knjiga proroka Enoha“ 2000. Teuta Aslani: vokal i flauta; Goran Milošević: udaraljke; Boris Bunjac: sinti bas; D. Milenković: kompozitor, aranžmani, gitara, remastering i elektronska dorada (2021).

7. Zejtin mahala 9:32

Sa albuma „Svetluvanje kroz san“, 2002. Teuta Aslani: vokal i flauta; Dejan Hasić: elek. obrada; Dejan Škopelja: producent; D. Milenković: kompozitor, aranžmani, gitara, remastering i elektronska dorada (2021).

8. Našistan 3:19

Sa albuma „Svetluvanje kroz san“, 2002. Bojana Barjaktarević: vokal; Slaviša Malenović Pinki: klavijature; S. Stojanović-Džadža: akustični bas; D. Milenković: kompozitor, aranžmani, gitara, kaval, saz, remastering i elektronska dorada (2021).

9. Čibuk i nargile 5:24

Sa albuma „Svetluvanje kroz san“, 2002. Teuta Aslani: vokal i flauta; Dejan Hasić: elektronska obrada; Dejan Škopelja: producent; D. Milenković: kompozitor, aranžmani, gitara, remastering i el. dorada (2021).

10. Izgubljeni prsten cara Konstantina 5:54

Sa albuma „Naissus XXI vek“ 2004. Milica Plavšić Ristić: vokal, Zoran Marjanović Čeda: perkusije; S. Stojanović-Džadža: akustični bas; D. Milenković: kompozitor, aranžmani, gitara, remastering i elektronska dorada (2021).

11. Trakia 6:34

Neobjavljena kompozicija. Ivana Đorđević: flauta; D. Milenković: kompozitor, aranžmani, gitara, remastering i elekt. dorada (2021).

12. Pop Bogumil i bugarska vera 3:36

Sa albuma „Bogumili“ 2014. Ivana Đorđević: flauta; D. Milenković: kompozitor, aranžmani, gitara, remastering i elek. dorada (2021).

Ukupno / Total: 66:07